การเมืองในชีวิตประจำวันของประชาชนในพื้นที่ชนบท: กรณีศึกษาในหมู่บ้านภาคกลางแห่งหนึ่ง

Everyday Politics of People in Rural Area: A Case Study of a Village in Central Provinces

นันทพัทธ์ ชัยโฆษิตภิรมย์ / Nunthaphaat Chaikositphirom
คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย / Faculty of Political Science / Chulalongkorn University, Thailand
E-mail: oh_maids@hotmail.com

บทคัดย่อ

งานวิจัยชิ้นนี้มีความประสงค์ที่จะศึกษาความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ และสังคมที่มีปฏิสัมพันธ์กับการเมืองในชีวิตประจำวันของชาวบ้านผ่านการแสดงออกทางการเมืองในมิติต่างๆ ซึ่งมีพื้นที่กรณีศึกษาเป็นหมู่บ้านชนบทแห่งหนึ่ง ในตำบลนิลเพชร อำเภอบางเลน จังหวัดนครปฐม โดยผลการศึกษาได้แสดงให้เห็นว่า ความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ และสังคมที่เกิดขึ้นมีปฏิสัมพันธ์กับพื้นที่ทางการเมืองในชีวิตประจำวันของประชาชนในชนบทอย่างมีนัยสำคัญ คือ มีปฏิสัมพันธ์กับ “ความปรารถนาและเจตจำนง ” ที่เป็นกรอบโครงกำกับความคิดอยู่เบื้องหลังปฏิบัติการทางการเมืองในชีวิตประจำวันของชาวบ้าน ที่พัฒนารูปแบบจาก “เศรษฐธรรมแบบพอมีพอกิน” ไปสู่ “เศรษฐธรรมแบบพึงมีพึงได้”รวมถึงความเสี่ยงที่จะเกิดขึ้นกับ“หลักประกันแห่งการยังชีพ” ก็ได้เปลี่ยนแปลงจากเดิมที่มักปรากฏอยู่ในรูปวิถีการผลิตทางการเกษตรเพื่อบริโภคในครัวเรือนไปสู่ปัจจัยส่งเสริมการพัฒนาชนบทตามที่ชาวบ้านปรารถนาหรือคาดหวังเอาไว้แทน นอกจากนี้ ความเปลี่ยนแปลงดังกล่าวยังมีปฏิสัมพันธ์กับปฏิบัติการทางการเมืองในชีวิตประจำวันของคนชนบทด้วยเช่นกัน เนื่องจากเมื่อความปรารถนาของชาวบ้านที่เป็นกรอบโครงกำกับปฏิบัติการทางการเมืองของพวกเขาเปลี่ยนแปลงไป ดังนั้น การแสดงออกทางการเมืองของพวกเขาจึงต้องมีการเปลี่ยนแปลงไปด้วย ซึ่งเราสามารถพิจารณาการแสดงออกเหล่านั้นผ่านการจัดสรรทรัพยากร และคุณค่าทางการเมือง จากกลไกที่หลากหลายทั้งด้านการเมืองแบบการเลือกตั้งที่มีความสัมพันธ์กับธรรมนูญแห่งชนบท ด้านการจัดสรรทรัพยากร และคุณค่าทางการเมืองผ่านทางนโยบายสาธารณะหรือรูปแบบที่ไม่เป็นทางการ ด้านการประชุมประชาคม ซึ่งรวมถึงรูปแบบของการพูดคุย การโต้เถียง ความขัดแย้ง การตัดสินใจที่จะส่งผลต่อผลประโยชน์ของชุมชน ด้านรูปแบบของการตรวจสอบ กำกับ ประณาม และลงโทษนักการเมืองหากมีพฤติกรรมไม่เหมาะสม และด้านความร่วมมือระหว่างปัจเจกบุคคล กลุ่มคน และองค์กรต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับการจัดสรร และการใช้ทรัพยากร

คำสำคัญ: การเมืองในชีวิตประจำวัน, ความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคม, หลักประกันแห่งการยังชีพ, การเมืองแบบการเลือกตั้ง, ธรรมนูญแห่งชนบท

Abstract

The objective of this research is to study economic and social changes in relation to Everyday Politics of people being expressed in rural area. The case study focuses on a village in Ninlapet Sub-district, Bang lendistrict, Nakhon Pathom province. The result shows that economic and social changes in the area are parts of the results

of Everyday Politics. In another word, “desire and intention” shape the locals’ Everyday Politics to move away from “sufficient economy” to “demanding economy”. Moreover, “subsistence security” has changed from focusing on agricultural production for sustaining livelihood at household level to rural development based on the villagers’ desires and expectations instead. Apart from these changes there is also an evidence of relation with political expressions in the locals’ Everyday Politics. The changes in the locals’ desire acts as a frame directing their political expressions. Once that changed, the political expressions of the local on a daily basis have also changed in accordance to that. This can be seen in their resource distribution, political values through various mechanisms, such as electoral politics based on rural constitution; resource distribution and political values through public policy and informal actions; community gathering which includes conversations, debates, conflicts and decisions that lead to community’s interests; check, monitoring, condemnation and punishment to misbehaving politicians; and cooperation among individuals, groups and organizations relevant to resource distribution and utilization that eventually affect villagers’ livelihood.

Keywords: Everyday Politics, Economic and Social Changes, Subsistence Security, Electoral Politics, Rural Constitution

บทนำ

ในช่วงหลายทศวรรษที่ผ่านมา กระบวนทัศน์ในการศึกษาการเมืองในชนบทมักผูกติดอยู่กับฐานคิดที่มองว่า คนชนบทเป็นผู้ที่มีลักษณะ “เฉื่อยชาทางการเมือง” ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดทฤษฎีรัฐราชการของ Fred W. Riggs (1966) ทฤษฎีได้วิเคราะห์ว่า สังคมไทยไม่มีองค์กรนอกรัฐ ประชาชนอยู่ในวัฒนธรรมทางการเมืองแบบดั้งเดิมหรืออุปถัมภ์ กล่าวคือ ไม่มีองค์กรอื่นใดที่เข้มแข็งเพียงพอจะสามารถท้าทายอำนาจของระบบราชการได้ จึงต้องยินยอมที่จะอยู่ภายใต้การอุปถัมภ์จากระบบโดยปริยาย เนื่องจากอำนาจทางการเมืองทั้งหลายถูกผูกติดอยู่กับกองทัพและข้าราชการเท่านั้น กระทั่งเริ่มเกิดการทบทวนแนวคิดทฤษฎีดังกล่าวว่า ยังมีความชอบธรรมในการใช้อธิบายการเมืองในชนบทของไทย และของภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ได้อยู่เหมือนเดิมหรือแท้จริงแล้วแนวคิดดังกล่าวเริ่มเสื่อมมนต์ขลังในการอธิบายสภาพภูมิทัศน์ทางการเมืองในพื้นที่ชนบท เนื่องมาจากความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ และสังคมได้ส่งผลต่อสังคมชนบทในโลกที่สามอย่างที่ไม่เคยเกิดขึ้นมาก่อน อาทิ ด้านวิถีชีวิต รูปแบบการผลิต และความสัมพันธ์ระหว่างโลกชีวิตของชาวบ้านกับการเมือง ทั้งนี้ข้อถกเถียงในประเด็นมุมมองชนบทรูปแบบใหม่ได้เริ่มเกิดขึ้นในแวดวงวิชาการต่างชาติมาก่อน จนกระทั่งเริ่มมีการศึกษาวิจัยการเลือกตั้งของไทยด้วยแนวทางการศึกษาเชิงมานุษยวิทยาตั้งแต่ต้นทศวรรษ 2540 โดยงานเหล่านั้นพยายามที่จะเข้าถึงเงื่อนไขทางสังคม และวัฒนธรรมการเมืองที่มีส่วนสำคัญในการกำหนดการเลือกตั้ง ซึ่งส่วนใหญ่เป็นงานศึกษาวิจัยการเมืองในระดับสังคมหมู่บ้านที่ใช้ระยะเวลาในการเก็บข้อมูลนานหลายปี เมื่อเราพิจารณาถึงความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ และสังคมในชนบท กับ ปฏิบัติการทางการเมืองของชาวบ้านจะพบว่า ทั้งสองประเด็นมีปฏิสัมพันธ์ต่อกันอย่างลึกซึ้ง กล่าวคือ ความเปลี่ยนแปลงทั้งในเชิงเศรษฐกิจ และสังคม ประกอบกับเทคโนโลยีการสื่อสารที่พัฒนาเข้าสู่ชนบทอย่างกว้างขวาง ทำให้ชาวบ้านได้รับข้อมูลข่าวสารที่เป็นชุดเดียวกับคนเมือง และคนในภูมิภาคอื่นๆ ทั่วประเทศ จนนำไปสู่การเกิดสังคมชนบทที่มีความสลับซับซ้อน และไม่ได้ตั้งอยู่บนพื้นฐานวิถีชีวิตแบบดั้งเดิมอีกต่อไป

ความเปลี่ยนแปลงที่กล่าวมาข้างต้นจึงส่งผลให้ความปรารถนาที่เป็นกรอบคิดทางการเมืองของชาวบ้านในการต่อรองแลกเปลี่ยน และจัดสรรทรัพยากรร่วมกับผู้แทนทางการเมือง และชุมชนเปลี่ยนไปจากเดิม ที่ต้องการให้พวกเขา และครอบครัวสามารถใช้ชีวิตอยู่แบบพึงมีพึงได้ คือ ต้องสามารถใช้ชีวิตในแบบที่คิดว่าพวกตนควรจะมีควรจะได้ท่ามกลางโลก

สมัยใหม่เหมือนกับคนในเมืองอื่นๆ จึงทำให้พฤติกรรมหรือปฏิบัติการทางการเมืองของพวกเขาเปลี่ยนตามไปด้วย เพื่อให้ได้มาซึ่งผลประโยชน์ที่สอดรับกับความปรารถนารูปแบบใหม่ๆ อย่างไรก็ตาม เนื่องจากประเด็นความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ และสังคมในชนบทกับปฏิบัติการทางการเมืองของชาวบ้าน เป็นไปในลักษณะที่มีปฏิสัมพันธ์ต่อกัน ดังนั้น ความเปลี่ยนแปลงทางการเมืองจึงสามารถส่งผลต่อความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ และสังคมในชนบทได้ด้วยเช่นกัน จากการกระจายอำนาจทางการเมืองลงสู่ท้องถิ่นมากขึ้น ส่งผลให้เกิดการเลือกตั้งผู้แทนทางการเมืองที่สามารถเข้ามาบริหารจัดการทรัพยากรของท้องถิ่น และเป็นตัวแทนในการประสานนำทรัพยากรจากส่วนกลางลงมาสู่ท้องถิ่นได้โดยตรง โดยไม่ต้องพึ่งพาอาศัยเครือข่ายอำนาจทางการเมืองดั้งเดิมที่มาจากส่วนภูมิภาค และส่วนท้องที่ แต่เพียงอย่างเดียวเท่านั้น เมื่อชุมชนสามารถบริหารจัดการทรัพยากรด้วยตนเอง และสามารถประสานนำความเจริญจากส่วนกลางลงมาสู่ท้องถิ่นได้ จึงทำให้สภาพเศรษฐกิจ และสังคมในชนบทย่อมต้องเกิดความเปลี่ยนแปลงไปด้วย เช่น การให้กู้ยืมดอกเบี้ยต่ำผ่านโครงการหรือกองทุนต่างๆ รวมถึงการนำงบประมาณที่ได้รับจากส่วนกลางมาพัฒนาระบบการคมนาคม และสาธารณูปโภคขั้นพื้นฐาน ประเด็นจากงานวิชาการ และปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นทั้งหมดนี้ได้สะท้อนให้เห็นถึงความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ และสังคมในชนบทที่สามารถเชื่อได้ว่าเกิดขึ้นจริง และน่าจะส่งผลหรือมีปฏิสัมพันธ์อย่างมีนัยสำคัญต่อ "การเมืองในชีวิตประจำวัน" ของประชาชนในชนบทที่จำเป็นต้องมีความสอดคล้องหรืออยู่ในกรอบโครงของระบบคุณค่าของท้องถิ่นด้วย ซึ่ง Andrew Walker (2008) เรียกระบบดังกล่าวว่า เปรียบเสมือนเป็นรัฐธรรมนูญของชาวบ้านหรือก็คือ "ธรรมนูญแห่งชนบท" ที่ทำหน้าที่เป็นกรอบกำกับพฤติกรรมทางการเมืองอย่างกว้างๆ สำหรับชาวบ้านในสังคมการเมืองที่พวกเขาสังกัดอยู่ ทั้งนี้ เมื่อเราต้องเข้าไปมีปฏิสัมพันธ์กับกระบวนทัศน์ชนบทศึกษา และแนวคิดการเมืองในชีวิตประจำวันแล้ว เราย่อมหลีกเลี่ยงการกล่าวถึงแนวคิด "เศรษฐธรรม" ไม่ได้ เนื่องจากมีความสัมพันธ์กับการเมืองในชีวิตประจำวันของชาวบ้านในลักษณะ "ความปรารถนา/เจตจำนง" ที่เป็นกรอบโครงกำกับความคิดอยู่เบื้องหลังปฏิบัติการทางการเมืองในชีวิตประจำวัน ซึ่งยึด "หลักประกันแห่งการยังชีพ" ดังที่ Jame C. Scott (1976) เห็นว่ามันคือ การจัดการความเสี่ยงเพื่อให้เกิดสภาวะที่มั่นคงของการพออยู่พอกินในการดำรงชีวิตผ่านวิธีการต่างๆ แต่ในปัจจุบันที่ชนบทมีความเปลี่ยนแปลงไปอย่างมากทั้งในเชิงเศรษฐกิจ และสังคม จึงนำไปสู่การเกิดสังคมที่มีความสลับซับซ้อน และไม่ได้ตั้งอยู่บนพื้นฐานการผลิต และวิถีชีวิตแบบดั้งเดิม ส่งผลให้ "เศรษฐธรรมแบบพอมีพอกิน" ได้พัฒนาไปสู่ "เศรษฐธรรมแบบพึงมีพึงได้" และความเสี่ยงที่จะเกิดขึ้นกับ "หลักประกันแห่งการยังชีพ" ก็ได้เปลี่ยนแปลงไปสู่ปัจจัยส่งเสริมการพัฒนาชนบทตามที่ชาวบ้านปรารถนาหรือคาดหวังเอาไว้แทนตามที่ จักกริช สังขมณี (2554) ให้ความเห็นไว้

พัฒนาการ และความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ และสังคมในพื้นที่ชนบทในช่วงไม่กี่ทศวรรษที่ผ่านมา รวมถึงปฏิสัมพันธ์ที่มีกับการเมืองในชีวิตประจำวันของคนชนบท จึงได้นำเราไปสู่ข้อถกเถียงเดิมที่ว่า กระบวนทัศน์เกี่ยวกับการเมืองในชนบทแบบดั้งเดิมยังสามารถใช้อธิบายได้อย่างมีประสิทธิภาพ และสอดคล้องกับความเป็นจริงในสภาพปัจจุบันอยู่หรือไม่ ซึ่งงานวิชาการเชิงชนบทศึกษาในช่วงหลังเกือบทั้งหมดทั้งของไทย และต่างประเทศล้วนเห็นพ้องต้องกันว่า สังคมชนบทไทยได้เกิดความเปลี่ยนแปลงขึ้นจริงในมิติต่างๆ ทั้งวิถีชีวิต วิถีการผลิต และรูปแบบความสัมพันธ์ทางสังคม และการเมือง

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาพัฒนาการ และความเปลี่ยนแปลงทางด้านเศรษฐกิจ ในมิติที่เกี่ยวข้องกับอาชีพ วิถีการผลิต การทำมาหากิน โลกชีวิตทางเศรษฐกิจ แหล่งรายได้ของชาวบ้าน ความสัมพันธ์กับตลาด รวมถึงความสัมพันธ์กับผู้คนภายนอกชุมชน และทางด้านสังคม ในมิติที่เกี่ยวข้องกับการจัดตั้งทางสังคม และความสัมพันธ์ในสังคม ของชุมชนหมู่บ้านแห่งหนึ่งในชนบทภาคกลางของไทย

2. เพื่อศึกษาให้เห็นว่าการเปลี่ยนแปลงทั้งในด้านเศรษฐกิจ และสังคมในชุมชนหมู่บ้านแห่งหนึ่งของชนบทภาคกลางของไทยมีปฏิสัมพันธ์กับพื้นที่ทางการเมืองในชีวิตประจำวัน ในมิติต่างๆ ทั้งด้านการเมืองแบบการเลือกตั้ง หมายรวมถึงความสัมพันธ์ของชาวบ้านกับนักการเมือง ในมิติของวิธีการตัดสินใจเลือกผู้แทนทางการเมืองของชาวบ้าน การหาเสียง และมุมมองที่มีต่อการซื้อเสียง ทั้งในระดับท้องถิ่น ท้องที่ และระดับชาติ ด้านการจัดสรรทรัพยากร และคุณค่าทางการเมืองผ่านทางนโยบายสาธารณะหรือรูปแบบที่ไม่เป็นทางการ ด้านการประชุมประชาคม ซึ่งรวมถึงรูปแบบของการพูดคุย การโต้เถียง ความขัดแย้ง การตัดสินใจที่จะส่งผลต่อผลประโยชน์ของชุมชน ด้านรูปแบบของการตรวจสอบ กำกับ ประณาม และลงโทษนักการเมือง และด้านความร่วมมือระหว่างปัจเจกบุคคล กลุ่มคน และองค์กรต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับการจัดสรร และการใช้ทรัพยากร คือ การสร้างเครือข่ายความสัมพันธ์ระหว่างชาวบ้าน ชุมชน นักการเมือง พ่อค้า ข้าราชการ ภาคประชาสังคม หรือองค์กรอื่นใดที่สามารถส่งผลกระทบความเป็นอยู่ต่อชาวบ้านได้

วิธีการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพ และมีหน่วยที่ใช้ในการวิเคราะห์ คือ ระดับพื้นที่องค์การบริหารส่วนตำบลนิลเพชร อ.บางเลน จ.นครปฐม แต่ในส่วนของการศึกษาเฉพาะบางประเด็นผู้วิจัยศึกษาระดับหมู่บ้าน เพื่อทำความเข้าใจความเปลี่ยนแปลงด้านเศรษฐกิจ และสังคมที่เกิดขึ้นในชุมชน ที่เชื่อมโยงไปถึงการเปลี่ยนแปลงของการเมืองในชีวิตประจำวันในระดับท้องถิ่น โดยใช้วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล ดังนี้ 1. การเก็บข้อมูลจากเอกสารทั้งชั้นต้น และชั้นรอง คือ จากเอกสารสถิติต่างๆ วิทยานิพนธ์ งานวิจัย หนังสือ วารสาร และบทความทางวิชาการ 2. การเก็บข้อมูลจากภาคสนาม ซึ่งมีวิธีวิทยาในการเก็บข้อมูล คือ ใช้การสังเกต,การสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้าง, การสัมภาษณ์เชิงลึก และกลุ่มเสวนา โดยมีผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ดังนี้ 1. ชาวบ้านในพื้นที่หมู่บ้านแห่งหนึ่งในตำบลนิลเพชร อำเภอบางเลน จังหวัดนครปฐม 2. ผู้นำแกนนำองค์กรชาวบ้านทั้งที่รัฐจัดตั้ง และผู้นำในองค์กรชุมชนที่จัดตั้งกันเอง รวมถึงผู้นำขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมอื่นๆ 3. นักการเมืองทั้งในระดับท้องถิ่น และท้องที่ ได้แก่ นายกองค์การบริหารส่วนตำบล สมาชิกสภาท้องถิ่น และผู้ใหญ่บ้าน

การทบทวนวรรณกรรม

งานวิจัยด้านพัฒนาการ และความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ และสังคมในชนบท งานศึกษาวิจัยการเมืองในชนบทแบบดั้งเดิมมักมีกรอบคิดบนฐานมายาคติที่ว่า คนชนบทมักไม่ค่อยมีความกระตือรือร้นในทางการเมือง และมักยินยอมอยู่ภายใต้ระบบอุปถัมภ์ ซึ่งจะช่วยเอื้อผลประโยชน์ทั้งในทางเศรษฐกิจ สังคม และการเมืองให้แก่พวกเขาเหล่านั้น ซึ่งแนวคิดดังกล่าวมีอิทธิพลทางความคิดต่อนักวิชาการทั้งไทย และต่างประเทศที่สนใจศึกษาการเมืองในชนบทของไทยในยุคนั้นเป็นอย่างมาก อาทิ “2 นคราประชาธิปไตย” ของ อเนก เหล่าธรรมทัศน์ (2556) ที่มีมุมมองต่อประชาชนในชนบทส่วนใหญ่ว่า มีวัฒนธรรมการเมืองแบบระบบอุปถัมภ์ ซึ่งขัดขวางการพัฒนาประชาธิปไตยจากการเป็นฐานเสียงให้กับผู้จัดตั้งรัฐบาลสามานย์ โดยมีคนชั้นกลางในเมืองที่แม้จะมีจำนวนน้อย แต่ก็ฉลาดกว่า จึงกลายเป็นผู้ทำหน้าที่ตรวจสอบ กำกับ และล้มรัฐบาลที่ตั้งโดยประชาชนชนบทที่มีจำนวนมากกว่า อย่างไรก็ตาม ได้เริ่มเกิดกระแสข้อถกเถียงจากนักวิชาการบางส่วนว่าแนวคิดทฤษฎีข้างต้นยังสามารถใช้อธิบายการเมืองในชนบทได้อย่างมีประสิทธิภาพหรือไม่ เนื่องจากเริ่มปรากฏความเปลี่ยนแปลงทั้งทางเศรษฐกิจ และสังคมในพื้นที่ชนบทในโลกที่สามอย่างที่ไม่เคยเกิดขึ้นมาก่อน อาทิ ด้านวิถีชีวิต รูปแบบการผลิต และความสัมพันธ์ระหว่างโลกชีวิตของชาวบ้านกับการเมือง เป็นต้น ดังที่ Elson (1997) ได้ชี้ให้เห็นว่า การก้าวเข้าสู่การเป็นแรงงานรับจ้าง และมีชีวิตทางเศรษฐกิจที่เปลี่ยนรูปไปตามสังคมสมัยใหม่อาจนำไปสู่ “จุดจบของชาวนา” ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ Bryceson (2000) และ Kearney (1996) ซึ่งเห็นว่า ชาวนามีการปรับตัวมาสู่วิถีชีวิตแบบใหม่ และอาจจะเรียกได้ว่าเป็น “คนชนบทพันธุ์ใหม่ผู้หลากหลายชีวิต” คือ เราอาจนิยามชาวนาในฐานะของผู้ผลิตเพื่อการยังชีพหรือ

บริโภคในครัวเรือนเป็นหลักไม่ได้อีกต่อไป เพราะผลกระทบจากโลกาภิวัตน์ได้ทำให้เส้นแบ่งระหว่างชนบทกับเมืองเริ่มคลุมเครือ และแยกจากกันไม่ชัดเจน ทำให้ "ชนบท" ไม่อาจดำรง "ความเป็นชนบทแบบสมบูรณ์" เหมือนในอดีต ที่น่าสนใจคือ งานวิจัยของ Jonathan Rigg (2001) ได้มีส่วนช่วยตอกย้ำแนวความคิดข้างต้นผ่านแนวทางในการวิเคราะห์ว่า หมู่บ้านในชุมชนชนบทภาคกลางของไทยได้กลายสภาพเป็นหอพักสำหรับอาศัยหลับนอนเท่านั้น ในแง่นี้คนชนบทรุ่นใหม่ส่วนใหญ่จึงไม่ได้ยึดถืออาชีพภาคเกษตรกรรมเป็นหลัก หากแต่ได้เข้าไปทำหากินจากภาคอุตสาหกรรมหรือการค้าในเมืองมากกว่า ความเปลี่ยนแปลงดังกล่าวที่เกิดขึ้นจึงได้ฉายภาพให้พวกเราเห็นว่า คนชนบทไม่ได้มีลักษณะเป็นผู้เฉื่อยชาทางการเมืองที่ไม่รู้ประสีประสาดังที่เข้าใจกันอีกแล้ว ซึ่งเป็นผลมาจากการหล่อหลอมที่เกิดจากระบบเศรษฐกิจตลาด วิถีการผลิตแบบใหม่ และการรับรู้ข่าวสารที่พัฒนาไปมาก จึงทำให้มีการเปลี่ยนแปลงโลกทัศน์ และนำไปสู่ลักษณะที่เป็น "คนชนบทผู้มีโลกทัศน์ที่กว้างไกล" ตามแนวคิดของ Keyes (2010)

นอกจากนี้ เกษียร เตชะพีระ (2557) ยังได้ออกบทความชิ้นหนึ่งที่เป็นการวิพากษ์สังคมชาวนายุคใหม่ในชนบท ตามกรอบคิดของ Partha Chatterjee ซึ่งช่วยย้ำให้เห็นว่า สังคมการเมืองของชาวนาชนบทไม่ได้อยู่ใต้ระบบอุปถัมภ์แบบดั้งเดิม (เจ้าที่ดิน-ลูกนา) และแบบใหม่ (เจ้าพ่อ-นายทุนท้องถิ่น-นักการเมือง-รัฐราชการ กับชาวนา) อีกต่อไป รวมถึงสังคมชาวนาไม่ได้เป็นเศรษฐกิจแบบพอมีพอกินจากการที่เชื่อมกับตลาดทุนเป็นหนึ่งเดียว ปัญหาของชาวนาจึงไม่ใช่ไม่พอกินแล้ว แต่คือความไม่เสมอภาคในมิติต่างๆ แทน ประเด็นเหล่านี้สะท้อนว่า ความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ และสังคมในชนบท กับปฏิบัติการทางการเมืองของชาวบ้านมีปฏิสัมพันธ์ต่อกันอย่างลึกซึ้ง ซึ่งความเปลี่ยนแปลงทั้งในเชิงเศรษฐกิจ และสังคมประกอบกับเทคโนโลยีการสื่อสารที่พัฒนาเข้าสู่ชนบทอย่างกว้างขวาง ทำให้ชาวบ้านได้รับข้อมูลข่าวสารที่เป็นชุดเดียวกับคนเมือง และคนในภูมิภาคอื่นๆ ทั่วประเทศ จนนำไปสู่การเกิดสังคมชนบทที่มีความสลับซับซ้อนมากกว่าในอดีต

งานวิจัยด้านการเลือกตั้งในชนบท เมื่อเราต้องศึกษาการเมืองในชนบทจึงมิอาจหลีกเลี่ยงการศึกษางานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการเลือกตั้งไปได้ เพราะการเลือกตั้งมีความสัมพันธ์กับการเมืองในชีวิตประจำวันในฐานะที่เป็นรูปแบบหนึ่งในการแสดงออกทางการเมือง ซึ่งถือเป็นปฏิบัติการทางการเมืองที่อยู่ภายใต้กรอบโครงทางเศรษฐธรรม อย่างไรก็ตาม งานศึกษาการเลือกตั้งในอดีตมักจะผูกติดอยู่กับวิธีการวิจัยในเชิงพฤติกรรมศาสตร์ พิจารณาได้จากงานที่มีอิทธิพลอย่างมากในยุคทศวรรษ 2520 ของ สุจิต บุญบงการ และ พรศักดิ์ ผ่องแผ้ว (2527) ที่พยายามชี้ให้เห็นถึงประเด็นปัญหาของระดับการศึกษาในคนชนบทกับความเป็นประชาธิปไตยด้วย โดยได้ข้อสรุปว่า ผู้ที่มีการศึกษาสูงมีแนวโน้มที่จะลงคะแนนเสียงด้วยความสำนึกในหน้าที่พลเมืองมากกว่าผู้ที่มีการศึกษาต่ำ และถูกชักจูงให้ไปลงคะแนนเสียงได้ยากกว่า อีกทั้งผู้ที่มีการศึกษาสูงยังมีแนวโน้มในการลงคะแนนเสียงโดยคำนึงถึงพรรคมากกว่าตัวบุคคล รวมถึงให้ความสำคัญต่อนโยบายของพรรคมากกว่าด้วย ซึ่งเราอาจตีความได้ว่าคนชนบทในมุมมองของนักวิชาการทั้งสองท่านมีลักษณะที่ยังเฉื่อยชาทางการเมือง และมีพฤติกรรมการเลือกตั้งที่ยังไม่เข้าใจหลักการมีส่วนร่วมในสำนึกของพลเมืองตามหลักประชาธิปไตย อย่างไรก็ตาม ประจักษ์ ก้องกีรติ (2555) ได้เห็นว่า เริ่มมีการศึกษาวิจัยการเลือกตั้งของไทยด้วยแนวทางการศึกษาเชิงมานุษยวิทยาที่น่าสนใจมาตั้งแต่ต้นทศวรรษ 2540 โดยงานเหล่านั้นไม่ได้ศึกษาพฤติกรรมการเลือกตั้งในเชิงพฤติกรรมศาสตร์หรือศึกษาแค่ระดับโครงข่ายนักการเมือง และหัวคะแนนแบบดั้งเดิม แต่ศึกษาด้วยความพยายามเข้าถึงเงื่อนไขทางสังคม และวัฒนธรรมการเมืองที่มีส่วนสำคัญในการกำหนดการเลือกตั้ง ดังเช่น งานของ Daniel Arghiros ที่ศึกษาการเลือกตั้งในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา, Andrew Walker ศึกษาหมู่บ้านแห่งหนึ่งในจังหวัดเชียงใหม่, Katherine Bowie ศึกษาการเลือกตั้งในระดับตำบลในจังหวัดเชียงใหม่ และ Yoshinori Nishizaki ที่ศึกษาการเลือกตั้งในจังหวัดสุพรรณบุรี ซึ่งข้อสรุปของงานเหล่านี้ได้นำเสนอไปในทิศทางเดียวกันว่า แม้ผู้เลือกตั้งในชนบทจะไม่ได้ฉลาดหลักแหลมราวกับนักปราชญ์ แต่ผู้เลือกตั้งชาวชนบทก็มีวิธีคิดและพฤติกรรมการเลือกตั้งที่ตั้งอยู่บนตรรกะที่สมเหตุสมผลและซับซ้อนกว่าที่ชนชั้นกลาง

ในเมืองเข้าใจ และพากันยัดเยียดว่าพวกเขาโง่ ตกอยู่ภายใต้อิทธิพลของนักการเมืองจนไม่รู้จักใช้สิทธิการเลือกตั้งอย่างมีความหมาย

งานวิจัยด้านขบวนการเคลื่อนไหวทางการเมืองที่มาจากการรวมตัวของคนชนบท การถกเถียงเกี่ยวกับกระบวนทัศน์ใหม่ของชนบทของไทยได้เริ่มขยายตัวอย่างกว้างขวางจากปรากฏการณ์การรวมตัวเคลื่อนไหวของกลุ่มคนเสื้อแดงในปี 2549 ซึ่งส่วนใหญ่มีคนชนบทเป็นองค์ประกอบหลักในขบวนการ โดยเราจะพิจารณาแค่การให้ความหมายกว้างๆ ของกลุ่มคนเสื้อแดงว่ามีความสัมพันธ์กับคนชนบทอย่างไร สำหรับมุ่งสะท้อนให้เห็นว่า คนชนบทไม่ได้เป็นผู้ที่เฉื่อยชาทางการเมืองอีกต่อไป และพร้อมที่จะออกมาเคลื่อนไหว เพื่อปกป้องผลประโยชน์ของตนเอง และชุมชน เหมือนที่ อรรถจักร สัตยานุรักษ์ (2553) เห็นว่า ความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจของการผลิตไม่เป็นทางการ และสังคมที่มีต่อชนบทได้ก่อให้เกิด “เครือข่ายทางสังคมเศรษฐกิจภาคนอกการผลิต” ที่เสมือนเป็นกลุ่มจัดตั้งทางสังคมอย่างไม่เป็นทางการของกลุ่มคนรุ่นใหม่ที่มีความเข้มแข็ง และมองตนเองในฐานะปัจเจกบุคคลที่เชื่อมโยงกับจินตนาการทางสังคมที่กว้างไกลยิ่งขึ้น รวมถึงได้กลายเป็นรากฐานสำคัญของกลุ่มคนเสื้อแดงในเวลาต่อมา

สอดคล้องกับงานของอภิชาต สถิตนิรมัย และคณะ (2556) ที่อธิบายการลุกขึ้นสู้ของคนเสื้อแดงหรือก็คือคนชนบทส่วนใหญ่ว่า มิได้เกิดจากความเหลื่อมล้ำทางเศรษฐกิจของคนชนบทที่มีความยากจนเพียงอย่างเดียว หากแต่เกิดจากการรวมตัวกันของกลุ่มคนหลากหลายชนชั้น (Cross-Class) ที่มีความสลับซับซ้อน และมีความคิดทางการเมืองที่หลากหลาย และไม่สามารถแบ่งได้ด้วยเส้นแบ่งทางเศรษฐกิจหรือความแตกต่างของเมืองและชนบท โดยกลุ่มคนเหล่านี้เป็นทั้งชนชั้นกลางระดับล่างในเมืองและชนบท กลุ่มคนที่คัดค้านรัฐประหารและมวลชนผู้สนับสนุนทักษิณ แนวร่วมระหว่างชนชั้นรากหญ้าและนายทุนใหญ่ เป็นต้น ซึ่งออกมาเคลื่อนไหวเพราะได้รับผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงวิถีการเมืองในชีวิตประจำวันของพวกตน และการเกิดพื้นที่ทางเศรษฐกิจ และการเมืองใหม่ๆ ขึ้น

ผลการวิจัย

ความเปลี่ยนแปลงในด้านเศรษฐกิจ และสังคมในพื้นที่ชนบท ผลการวิจัยพบว่า พื้นที่นิลเพชรดั้งเดิมเป็นชุมชนอพยพ มีครัวเรือนดั้งเดิมที่อาศัยอยู่น้อยมาก อย่างไรก็ตาม ครอบครัว และตระกูลเกือบทั้งหมดในปัจจุบันล้วนมีที่มาจากครัวเรือนที่อพยพเข้ามาในช่วงแรกทั้งสิ้น ขณะที่ครัวเรือนดั้งเดิมได้อพยพไปทำมาหากินในพื้นที่อื่นหมดแล้ว ทั้งนี้ ชาวบ้านที่เข้ามาบุกเบิกที่ดินทำกินต่างก็ต้องมีการรวมตัวกัน เพื่อแสวงหาวิธีการจัดการกับความเสี่ยงที่จะเกิดขึ้นกับการดำรงชีวิตพวกตนด้วย จึงไม่ใช่การเอาตัวรอดด้วยหลักการตลาดจากการทำนาเองได้เท่านั้น ซึ่งวิธีการ และกลไกในการจัดการกับความเสี่ยงดังกล่าวก็คือ “เศรษฐธรรม” โดยเราเห็นว่า พัฒนาการด้านการคมนาคม ความเจริญด้านการชลประทาน และความทันสมัยในเทคโนโลยีการผลิต คือปัจจัยที่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนลักษณะชาวนาแบบดั้งเดิมมาสู่การเป็น “ผู้จัดการนา” อย่างไรก็ตาม พัฒนาการดังกล่าวก็ทำให้ต้นทุนในการทำนานั้นเพิ่มสูงขึ้นมาก เมื่อประกอบกับค่าใช้จ่ายที่เพิ่มมากขึ้นจากความปรารถนาในการดำรงชีวิตแบบพึงมีพึงได้ อันคล้ายคลึงกับวิถีชีวิตคนเมือง จึงนำไปสู่ “สภาวะรายรับเสมอกันกับรายจ่าย” หรือ “สภาวะรายรับไม่พอกับรายจ่าย” ซึ่งได้กลายมาเป็นความเสี่ยงรูปแบบใหม่ที่จะเกิดกับหลักประกันแห่งการยังชีพแบบใหม่ของชาวบ้าน ซึ่งหากชาวบ้านไม่มีกลไกในการรองรับกับความเสี่ยงดังกล่าว พวกเขาเหล่านั้นก็ย่อมยากที่จะเอาตัวรอดจากวิกฤติที่เกิดขึ้นได้อย่างชัดเจน

ความเปลี่ยนแปลงในสภาพทางสังคมที่สำคัญในนิลเพชรก็คือ แนวโน้มการเปลี่ยนจากครอบครัวเดี่ยวขยายมาสู่ครอบครัวเดี่ยวมากขึ้น เนื่องมาจากการไม่สามารถรองรับค่าใช้จ่ายสมัยใหม่ให้กับลูกจำนวนมาก และประกอบกับรูปแบบการทำนาที่ไม่ต้องพึ่งพิงแรงงานการผลิตเหมือนในอดีตอีกต่อไป จึงมีนัยสำคัญที่สะท้อนให้เห็นแนวโน้มของหมู่บ้านในชนบทที่กลายเป็นหอพักสำหรับหลับนอนเท่านั้นนอกจากนี้ เรายังพบว่า ในอดีต ชาวนามีการกู้ยืมจากพ่อค้าคนกลางเป็นระยะเวลา

หลายทศวรรษ และส่วนใหญ่ก็มักประสบปัญหาไม่สามารถชำระหนี้ได้ จนนำไปสู่การสูญเสียที่ดินทำ อย่างไรก็ตาม การกู้ยืมจากภาคเอกชนได้ลดน้อยถอยลงไปมาก เนื่องจากมีนโยบายสาธารณะที่เข้ามารองรับการกู้ยืมของชาวบ้านมากขึ้น ทั้งในแง่โครงการที่มาจากส่วนกลาง และโครงการที่มาจากท้องถิ่นเอง สำหรับกลุ่มอาชีพ และกลุ่มจัดตั้งทางสังคมมีอยู่สองลักษณะ คือ แบบที่เป็นทางการทั้งในระดับตำบล และหมู่บ้าน และแบบที่ไม่เป็นทางการ อันมีลักษณะเป็นการจับกลุ่มรวมตัวกันของชาวบ้านอย่างหลวมๆ เพื่อพูดคุย แลกเปลี่ยนความเห็น ติฉินนินทา และวิพากษ์วิจารณ์ผ่านประเด็นหัวข้อต่างๆ ตั้งแต่เรื่องตลกไปจนถึงการเมือง โดยการพูดคุยในบางครั้งอาจสามารถส่งผลต่อการเมืองในบางแง่มุมได้อีกด้วย

ปฏิสัมพันธ์ระหว่างความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ และสังคมกับการเมืองในชีวิตประจำวันของชาวบ้าน

ผลการวิจัยพบว่า การเมืองในชีวิตประจำวันของชาวบ้านมีความสัมพันธ์กับธรรมนูญแห่งชนบทในแง่ของการเป็นกรอบโครงกำกับการเลือกผู้แทนทางการเมืองของชาวบ้าน ซึ่งสะท้อนออกมาในประเด็นวิธีการตัดสินใจเลือกผู้แทนทางการเมืองของชาวบ้าน ซึ่งข้อสรุปสำคัญที่ได้ก็คือ การใช้เงินในการซื้อเสียงยังคงมีอยู่ แต่มิใช่ปัจจัยสำคัญที่ชี้ขาดในการเลือกตั้ง เนื่องจากมีความสลับซับซ้อนที่มากกว่าแค่การซื้อขายคะแนนเสียง หากแต่ยังมีรูปแบบของความสัมพันธ์ในเชิงคุณสมบัติที่จำเป็นต่อการเป็นผู้แทนทางการเมืองที่แสดงออกมาในลักษณะของนิสัยใจคอส่วนตัวที่เน้นด้านความเสียสละต่อชุมชน ซึ่งเป็นปัจจัยที่มีความสำคัญมากที่สุดในการตัดสินใจของชาวบ้าน โดยมีการจัดสรรทรัพยากรที่มีประสิทธิภาพ และความเป็นพวกพ้องเดียวกันเป็นปัจจัยที่มีความสำคัญรองลงมา ทั้งนี้ เราพบว่า วิธีการตัดสินใจเลือกผู้แทนทางการเมืองหรือธรรมนูญแห่งชนบทของชาวบ้านในพื้นที่นิลเพชรมีความเป็นเอกลักษณ์เฉพาะตัว จึงไม่ได้สอดคล้องกับกรอบแนวคิดธรรมนูญแห่งชนบทของ Walker ไปเสียทั้งหมด ซึ่งเรายังเชื่ออีกว่า ธรรมนูญแห่งชนบทของพื้นที่อื่นๆ ก็ย่อมมีลักษณะสำคัญที่แตกต่างกันออกไป เนื่องจากวิธีการ และปัจจัยในการตัดสินใจเลือกผู้แทนทางการเมืองที่จะเอื้อให้ชาวบ้านบรรลุความปรารถนานั้นย่อมต้องมีเอกลักษณ์เฉพาะของแต่ละพื้นที่

นอกจากนี้ เราพบว่า ความสัมพันธ์ระหว่างนักการเมืองและชาวบ้านเป็นไปด้วยความเรียบร้อย ไม่มีความขัดแย้งที่รุนแรงระหว่างกัน เพียงแต่ลักษณะความสัมพันธ์จะมีความแตกต่างกันไปตามรูปแบบการเลือกตั้ง และการตอบสนองความต้องการของชาวบ้าน ขณะเดียวกัน ชาวบ้านก็มีการกลุ่มจัดตั้งทางสังคม เพื่อพยายามต่อรอง และแลกเปลี่ยนการจัดสรรทรัพยากรกับนักการเมืองในพื้นที่ อย่างไรก็ตาม กลุ่มจัดตั้งส่วนใหญ่กลับไม่มีพลังในการร่วมบริการจัดการทรัพยา กรในชุมชนมากนัก ยกเว้นกองทุนสวัสดิการชุมชนนิลเพชรที่ดูจะมีประสิทธิภาพมากที่สุด แต่อย่างน้อยที่สุดความพยายามเหล่านี้ก็สะท้อนให้เราเห็นถึงพฤติกรรมทางการเมืองของชาวบ้านที่ไม่ได้มีความเฉื่อยชาหรือเป็นผู้ถูกกระทำดังที่กลุ่มคนบางกลุ่มเข้าใจ

โดยภาพรวม ผลการวิเคราะห์หรือข้อค้นพบที่ได้จากการวิจัยในตำบลนิลเพชรอาจไม่สามารถสะท้อนภาพชีวิตทางการเมืองและความปรารถนาหรือเจตจำนงแบบใหม่ของทุกสังคมชนบทของไทยได้ เนื่องจากมีสภาพวัฒนธรรม เศรษฐกิจ การเมืองและสังคมที่แตกต่างกันเป็นตัวแบ่งอยู่ แต่อย่างน้อยที่สุด ภาพของปฏิสัมพันธ์ระหว่างการเมืองในชีวิตประจำวัน และความปรารถนา และเจตจำนงแบบใหม่ของชาวบ้านนิลเพชรก็น่าจะสามารถสะท้อนปรากฏการณ์หนึ่งของความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ สังคม และการเมืองในชนบทไทยว่า ชาวบ้าน ไม่ได้ติดอยู่บนภาพมายาคติ โง่ จน เจ็บ แบบที่คนเมืองหรือนักวิชาการบางส่วนเคยคิดอีกต่อไป เนื่องจากชาวบ้านรู้ว่า อะไรคือสิ่งที่เป็นประโยชน์ และจะสามารถนำมาซึ่งการดำรงชีวิตแบบพึงมีพึงได้ในโลกสมัยใหม่ตามที่พวกเขาต้องการ

เอกสารอ้างอิง

เกษียร เตชะพีระ. 2557. **ชาวนาเอเชียในยุคโลกาภิวัตน์: มุมมองใหม่จาก Partha Chatterjee & Andrew Walker**. สืบค้นจาก blogazine.pub/blogs/kasian/post/4251.

จักรกริช สังขมณี. 2554. "ย้อนคิดว่าด้วยชีวิตทางการเมืองของชาวบ้าน: การเมืองในชนบทที่มากกว่าการเลือกตั้งและขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคม." **วารสารสังคมวิทยามานุษยวิทยา** 30 (2): 45-80.

ประจักษ์ ก้องกีรติ (บรรณาธิการ). 2555. **การเมืองว่าด้วยการเลือกตั้ง: วาทกรรม อำนาจ และพลวัตชนบทไทย**. กรุงเทพฯ: ฟ้าเดียวกัน.

สุจิต บุญบงการ และ พรศักดิ์ ผ่องแผ้ว. 2527. **พฤติกรรมการลงคะแนนเสียงเลือกตั้งของคนไทย**. กรุงเทพฯ: โครงการเผยแพร่ผลงานวิจัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

อเนก เหล่าธรรมทัศน์. 2556. **สองนคราประชาธิปไตย**. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์คบไฟ.

อภิชาต สถิตนิรมัย และคณะ. 2556. **โครงการวิจัยทบทวนภูมิทัศน์การเมืองไทย**. กรุงเทพฯ: แผนงานสร้างเสริมนโยบายสาธารณะที่ดี (นสธ.) สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.).

อรรถจักร สัตยานุรักษ์. 2553. "พลังสีแดง: การจัดตั้งของภาคการผลิตไม่เป็นทางการ." **กรุงเทพธุรกิจ** (1 เมษายน 2553).

Bryceson, D., Kay, C., & Mooij, J. 2000. **Disappearing peasantries?: Rural labour in Africa, Asia and Latin America**. London: ITDG Pub.

Elson, R. 1997. **The End of the Peasantry in Southeast Asia A Social and Economic History of Peasant Livelihood, 1800s-1990s**. London: Palgrave Macmillan.

Kearney, M. 1996. **Reconceptualizing the peasantry: Anthropology in global perspective**. Colorado: Westview.

Keyes, C. 2010. **From Peasant to Cosmopolitan Villagers: Refiguring the 'Rural' in Northeastern Thailand.** (A paper prepared for a conference on "Revisiting Agrarian Transformations in Southeast Asia," Chiang Mai, Thailand).

Rigg, J. & Nattapoolwat, S. 2001. "Embracing the global in Thailand: Activism and pragmatism in an era of deagrarianization." **World Development** 29 (6): 945-960.

Riggs, F. 1966. **Thailand: The Modernization of a Bureaucratic Polity**. Honolulu: East-West Center.

Scott, J. 1976. **The Moral Economy of the Peasant Rebellion and Subsistence in Southeast Asia**. New Haven & London: Yale University Press.

Walker, A. 2008. "The Rural Constitution and the Everyday Politics of Elections in Northern Thailand." **Journal of Contemporary Asia** 38 (1): 84-105.